

Arșavir Acterian în căutarea lui Dumnezeu

Loredana OPĂRIUC

The author of the Diary in search of God is both character and witness in the beautiful story of the interbelic literature and also in the dramatic story of the communist enjailment. His spiritual family is not made up only by his sister (Jeni Acterian) or his too-early lost brother (Haig Acterian), but also by famous intellectuals like Eugen Ionescu, Emil Cioran, Mircea Eliade, Nicolae Steinhardt etc. Unlike most of his fellows, Arșavir Acterian tried to make a work of art out of his life, less out of intense writing. His diaries describe the path of a mystical spirit, with a rich inner life, translated in a special poetic of wonder. As years go by, his confession gets closer to prayer and his search comes to the end of certainty.

Chiar dacă în familia Acterian credinciosul ardent era Haig, cel dispărut în cețurile războiului pe frontul rusesc, fratele mai mic, Arșavir, se apropie treptat de învățătura creștină, ajungând ca în ultima parte a vieții, atunci când și-a putut vedea scrierile publicate, să-și intituleze unele dintre aceste opere destinate odinioară sarterului *Jurnal în căutarea lui Dumnezeu* sau *Cum am devenit creștin*. Titlurile ne pot îndrepta pe căi greșite, pentru că nu avem de-a face cu mărturisirile unui mistic preocupat doar de credință sau cu o poveste senzațională despre convertire, ca în cazul prietenului său de lot, Nicolae Steinhardt: ultimul Acterian se aliază creștinismului, ortodox îndeobște, prin ceea ce are acesta estetic și etic, mai ales dragostea înțeleasă ca esență și finalitate a existenței. Dacă Steinhardt a pornit pe drumul creștinismului de la fascinația produsă de sunetul clopotelor, în cazul confratelui său armean apropierea s-a datorat întâlnirii edificatoare cu membrii Asociației Studenților Creștini Ortodocși, audierii conferințelor pe teme religioase¹, printre conferențieri numărându-se și Mircea Vulcănescu, evocat inclusiv în ultima însemnare a jurnalului drept „o faptură minunată”, care odinioară spunea despre numele *Arșavir* că este „nume de înger” (Acterian, 1994: 63), atrăgând malițioase ironii ionesciene și cioraniene.

¹ În *Cum am devenit creștin* rememorează perioada respectivă: „Nu după multă vreme – ascuțind și citind cărțile pe care mi le recomandau, dar mai ales participând la slujbele religioase cu regularitate – mi-am schimbat viziunea necreștină într-o salvatoare credincioșie care mi-a fost într-un fel salvatoare în multe privințe și în mulți ani grei prin care mi-a fost dat să trec” (p. 7).

Debutînd în volum la 85 de ani (în 1992, cu *Jurnalul unui pseudofilosof*)², din cauza vremurilor puțin prielnice dar și datorită unei discreții aparte, Arșavir Acterian și-a risipit în publicistica interbelică o mare parte din energia creatoare, canalizată, în anii comunismului, către supraviețuire, prin urmare scrierile nu-i excelează prin cantitate, dar, ca și în cazul surorii „greu de mulțumit”, paginile sale despre oameni și despre călătoria sa prin viață fascinează prin perspective inedite, prin curajul ideilor și stil fermecător³.

Autodeclarîndu-se „leneș” (titlul jurnalului de tinerete era *Jurnalul unui leneș*), „pseudofilosof” și chiar „Nastratin” în titlurile menite să-i recupereze simbolic existența, acest Oblomov nevoit să trăiască din publicistică și apoi din comerț cu cărți, își începe monologul diaristic cu mărturisirea cinică și demitizantă „Scriu ca să fac ceva”, ediția completă a jurnalului, apărută în 2008, înregistrînd perioadele 1929-1945 și 1958-1990, de la 22 la 83 de ani.

Experiența închisorii, „în două reprize”, cum ironic îi plăcea să spună, nu apare nicăieri relatată în jurnal, în schimb este inclusă, rezumată și chiar stilizată de o discreție căreia-i repugnă exhibarea suferinței în *Trei amintiri de pușcăriaș*, consemnate ca trei procese verbale, fără nimic patetic, de parcă l-ar fi obligat la tăcere copleșitoarea dorință a lui Vulcănescu, – „Să nu ne răzbuunăți!” - , pe care o numește „nobilă teamă a unui adevărat creștin” (Acterian, 1994: 224), un creștin declarat model de umanitate. Mai mult, în *Despre unele pătimiri ale pușcăriașilor politici* nu folosește deloc persoana întii și inventează un alt nume pentru „privilegiatul și năpăstuitul” care a trecut prin iadul închisorii – Alexandru Nazarie⁴. Nici măcar în *Amintirile unui supraviețuitor*, incluse în volumul *Cioran, Eliade, Ionesco* nu există relatări ale experienței concentraționare, deși titlul poate crea asemenea așteptări, nici detalii despre „pactul” legionar, prezentat exagerat de posteritate în cazul afitor colegi de generație („pentru vînătorii abuzivi de «legionari», consemnez că în tinerete era adept al lui Gandhi!” va scrie, exasperat de vremurile uneori greșit vindicative, Florin Faifer în numărul al nouălea al *Convorbirilor literare* din 2006). Amintirile sale sînt legate de copilăria unui armean în Constanța începutului de secol, un amestec de magie și viață grea și un document de epocă. De altfel, aceeași tăcere în privința marilor drame se

² În vara lui 1988, după ce predă manuscrisul primului jurnal Magdalenei Popescu, are emoțiile începătorului și cinismul omului trecut prin viață: „Ce-o fi, o fi. Că de-o fi să se publice o carte sub numele meu, și la vîrsta mea de 81 de ani, m-ar rîde și curcile” (Acterian 1994: 188). Cartea va apărea abia peste patru ani.

³ Din păcate, proiectatul volum *Eminescu văzut de contemporanii săi*, pentru care adunase material timp de trei ani la Biblioteca Academiei și care ar fi trebuit să-i marcheze debutul în volum, n-a mai putut apărea pentru că dosarele au fost confiscate de securiști în urma arestării și apoi arse, informațiile fiind considerate fără importanță (*sic!*).

⁴ „Om de o mare decență a sentimentelor, preferă să treacă sub tăcere aceste încercări ale soartei” va spune Florin Faifer într-un text de escortă din ediția definitivă a jurnalului (Acterian 2008: 20) iar alte lecturi profesioniste îi sprijină opinia: „O adevărată superstiție a pudorii e de întîlnit la Arșavir Acterian, un fel de bun-simț obsedant, am zice, care face pereche (inversă) cu mania eliadescă a self-etălării, cu fascinația ionesciană a abisului propriu sau, în cazul lui Mihail Sebastian, cu superstiția sincerității totale” (Mihăilescu 2004: 29).

observă și în *Jurnalul unei ființe greu de mulțumit*, membrii familiei Acterian refuzînd cu încăpăținare lamentația.

Revenirile succesive asupra paginilor de jurnal, retușările pe care Arșavir le mărturisește, au ca noimă și eliminarea, pe cît posibil, a subiectivității patetice, de aceea abundă eseistica și mai puțin faptul de viață atunci cînd personajul rămîne doar el însuși. A pune între paranteze propria existență este atitudinea constantă a povestitorului, în schimb, se construiește treptat imaginea unui supraviețuitor care asistă neputincios la trecerea în neființă a fraților și a prietenilor (printre aceștia, Alice Botez, Eliade, Steinhardt, Marieta Sadova) și care constată, la un moment dat, că este cel mai bătrîn dintre locatari, trăind uneori, în ciuda eforturilor raționale, „gustul amar al sfîrșitului de viață”. Plimbările prin cimitir, fotografiile cu cei dispăruți, necrologurile declanșează amintiri și reflecții sceptice: „Nu fusesem de mult la Bellu. Cimitirul a devenit un adevărat muzeu. Mai toată generația mea figurează acolo, în morminte sărace sau somptuoase. Mausolee numeroase, care trebuie să fi costat bani grei. La ce bun?” (Acterian, 1994: 12). Prin comparație cu mulți dintre cei dispăruți, autorul nostru a avut șansa unei vieți duse pînă la un capăt firesc, pentru care își va mărturisi în diverse feluri recunoștința: „Începe să-mi fie rușine de atîta nemeritată longevitate” (Acterian, 1994: 147).

Jurnal în căutarea lui Dumnezeu apare în 1994 și cuprinde însemnări din deceniul al nouălea al secolului trecut, din 1981 pînă în 1990 (augmentate în varianta finală din 2008), atribuind scrierii diaristice o autentică dimensiune religioasă.

Într-o însemnare din 1982 afirmă și efectul terapeutic al jurnalului, asemănător unei spovedanii: „Scribăria asta te liniștește, te calmează măcar în timpul cînd scrii” (Acterian, 1994: 21), opinia confirmîndu-i-se la moartea lui Alice Botez, cînd rîndurile se multiplică pentru că numai așa reușește să-și atenueze tristețea, iar în 1986 își reconfirmă cu umor nastratinesc tipic ideea verificată de suficiente ori: „e ca și cum aș fi luat o pastilă de Diazepam, Rudotel, Distonocalm sau Insidon” (Acterian, 1994: 157).

Bătrînețea, cu „uitucismele” ei înseamnă, în viziunea autorului, „a doua copilărie, mai puțin aureolată”, încît deschiderea către oameni, naivitatea, prospețimea uimirii fac din vîrsta a treia un timp al fericirii și al pregătirii pentru moarte, atît de importantă în concepția creștină: „Ce mai pot aștepta după cei 77 de ani? Loc de înmormîntare am, bani de înmormîntare am pus deoparte, ca să nu mă înjure nimeni că i-am pus la cheltuială. Mă rog să am parte de un accident subit sau de un stop cardiac, ca să-mi închei onorabil și fără mari suferințe aventura mea terestră. Voi mai citi pînă atunci cîte o carte, voi mai mîzgăli un caiet, îmi voi face – cît voi mai putea – plimbările mele zilnice, nespuse de plăcute, în Parcul Herăstrău” (Acterian, 1994: 127).

Din albumul unei generații. Asimilat generației criteriștilor (sau trăiriștilor), după denumirea dată de Șerban Cioculescu), ultimul dintre Acterieni va publica portrete inedite ale congenerilor și pagini de corespondență care construiesc un document prețios al epocii interbelice și chiar postbelice, de pe poziția unui martor și a unui spectator care nu a vibrat la febra recunoașterii manifestată de ceilalți, preferînd

să-și cultive contemplativ grădina de candid⁵ și să-și facă din propria viață un model de existență senină⁶.

Elev al lui Ion Barbu și prieten al lui Ionescu, Cioran, Eliade, Emil Botta, Petru Comarnescu ș.a., consemnează în paginile diaristice întâmplări și conversații care completează cu elemente inedite ori chiar pitorești figurile unor tineri ce urmau să se consacre superlativ în deceniile care au urmat. Un exemplu de acest fel îl constituie amintirea despre „Corabia cu ratați”, o asociere prietenească înființată la sugestia lui Emil Botta, din care mai făceau parte, pe lângă Arșavir, și Pericle Martinescu și alți tovarăși de ... local. Emil Botta, „amoretat ca un smintit” de Clody Bertola, după cum el însuși se confesa teatral într-o scrisoare, purtându-se execrabil cu iubitele de care voia să scape și imprevizibil pînă la derută cu ceilalți, este un prieten al cărui chip îl urmărește pe autor în multe momente de liniște sau de cumpănă. Tot din familia sa spirituală face parte și Vulcănescu, apreciat aproape encomiastic de fiecare dată și pe care îl zugrăvește inclusiv cu metehnele care-l umanizau, sporindu-i farmecul, precum plăcerea de a mânca „pînă la zece prăjituri”. Despre teatrul lui Ionescu, al cărui prieten foarte apropiat fusese în tinerețe, va nota în 1983, într-un limbaj degajat de solemnitatea și încremenirea criticii, că reprezintă în transfigurări diverse „trînta cu moartea, cu ideea morții, cu faptul morții” (Acterian, 1994: 72), imaginea marelui dramaturg completîndu-se cu detalii revelatoare. Este prezent în aceste însemnări și Eliade, „setos de relativități” după călătoria în India în căutarea absolutului, despre ale cărui scrieri științifice își va exprima nedumerirea cu umor involuntar („O bolmojeală întreagă, problema *camuflării sacralului în profan*”), dar în rîndurile de după moartea acestuia nu va ezita să-l numească „un filotim” și „un culturalgiu fanatic”. Nici *Devenirii întru ființă* a lui Noica nu îi acordă evlavie la care ne-am aștepta, deși o parcurge cu multă conștiințiozitate pînă la capăt, dar „cu chiu cu vai” și declarîndu-și inapetența pentru o asemenea filosofie. Mai mult, despre *Tratatul de ontologie* va spune că e „greu de citit, fastidios, dacă nu și plicticos” (Acterian, 1994: 90-91) iar definițiile ființei i se par „o horă zbicită de cuvinte” sau „o adevărată sarabandă de subtilități”, deși nu neagă „bijuteriile verbale”; în schimb, îi apreciază superlativ *Meditațiile despre viață în anii tîrzii*, parcurse dintr-o revistă și îl numește entuziast pe autor „excepțional scriitor” și „incomparabil eseist”. Îl captează, apoi, paginile de memorii ale lui Lovinescu, acolo unde criticul senin și nedezmîntit în ochii contemporanilor își dezvăluie spaimile și neputințele, jurnalul lui Mateiu Caragiale, încîntător prin excentricitate sau corespondența lui Zarifopol. Îl enervează psitacismul, preferîndu-l ca model pe Rilke din *Scrisori către un tînar poet*, în viziunea căruia a scrie înseamnă a nu putea exista altfel, îl descumpănesc excesele terminologice și

⁵ Bedros Horasangian remarcă, pe bună dreptate, că „nu avea obsesia *autorlicului*” (Acterian 2008: 14), Dan C. Mihăilescu îl deosebește de cei din generația sa prin două trăsături definitorii: autoironia și măsura (Mihăilescu, 2004: 30).

⁶ Din prefața lui Mihai Țora la volumul *Cioran, Eliade, Ionescu*, intitulată *Un model*, merită reamintit finalul: „Arșavir Acterian și-a cîștigat acea înfățișare unică în care, din cînd în cînd, omenia se întruchipează pentru a oferi lumii un model” (Acterian, 2003: 6).

autoreferențiale, mai ales din literatura postbelică⁷ și nu-l interesează cultura decât dacă e motivată ontic⁸. Pe Petre Țuțea îl numește într-o însemnare din 1982 „un geniu verbal, totodată tobă de carte”, pe Dinu Pillat, evocat afectuos și în volumul *Privilegiați și năpăstuiți*, îl surprinde elocvent în formula „un om de o noblete sufletească așa cum rar mi-a fost dat să cunosc”, pe Voiculescu și-l amintește vînzîndu-și cărțile ca să aibă din ce trăi sau în condițiile întemnițării la Jilava. Impresionează prietenia de șaptezeci de ani cu Barbu Brezianu, alături de care a făcut parte din „gașca culturalgiilor” din liceu, printre aceștia numărîndu-se și Noica; la masa umbrelor îl așază și pe Radu Sighireanu, cel care a trăit cu actrița Clody Bertola o veritabilă „epopee de dragoste tristanescă” și care, deși talentat și priceput în arta scrisului, prefera să-și ardă creațiile, un trăirist teribil consumat de excese și scepticism. Nu lipsesc anecdotele de coterie, nici la destui ani de cînd deceniile interbelice se risipiseră în uitare: „De-ale lui Lemnar: pe Șerban Cioculescu îl definește drept *criticabil și critic abil*; de C. Noica spune: *Domnul Noica nu e ca noi, el e Noica*. Sînd de vorbă la Corso cu Mircea Eliade sau asistînd la o discuție despre ideile lui M. Eliade, O. Lemnar a făcut observația: *M. E. ne-a hindus în eroare*” (Acterian, 1994: 69).

Jurnalul este, astfel, deopotrivă, un jurnal de lecturi și de atitudine culturală, în care biografia proprie ocupă spațiul cel mai redus cu putință.

Desigur, amintirile nu-l îndepărtează pînă la capăt de prezentul senectuții și condiția de martor al destinelor celorlalți devine uneori greu de suportat: „Dispariția, mai în fiecă săptămînă, a cîte unui contemporan, mă întoarce pe dos, mă scoate din țîțîn”, prin urmare, găsește soluții pentru a se feri de întîlnirile prea dese cu realitățile funerare: „În ultima vreme am chiulit de la toate înmormîntările și parastasele la care sînt chemat și la care ar trebui să particip” (Acterian, 1994: 80-81). Cărțile ajung să înlocuiască oamenii absenți, de la cei doi frați pînă la prietenii „de cursă lungă” ca Alice Botez iar umorul armenesc îl salvează de ieremiade.

Dan C. Mihăilescu aprecia că avem în jurnalele lui Arșavir Acterian „material de lux pentru un eventual roman al Generației '27”, cu tot ce o definește existențial: „trăirea cvasimistică”, „vitalismul autorisipitor” sau „împlinirea prin eșec”. În schimb, trebuie amendată afirmația reduționistă cum că „Singura lui operă este memoria”, pentru că paginile sale constituie și o subtilă apologetică, deloc de neglijat, deși poate nu intenționată ca atare.

Lungul drum al Damascului. Din *Cum am devenit creștin* aflăm că rătăcirile pe lîngă drumul Damascului începuseră din tinerețe, cînd Arșavir Acterian s-a „curarisit de ateism”, după memorabila-i formulare, prin frecventarea Asociației Studenților Creștini Ortodocși (cunoscîndu-i și ascultîndu-i pe Mircea Vulcănescu, Sandu Tudor,

⁷ „ceea ce încîntă aici este lipsa totală a pedanteriei froscoase, grandilocvente și narcisiace, absența oricărei stridențe snob-doctorale și sentențioase” (Mihăilescu, 2004: 36).

⁸ „Ce speranță neroadă îi împinge pe oameni să țină atîtea conferințe internaționale unde se vorbește berechet și nu se rezolvă nimic? Criza nu se soluționează prin conferințe, e evident, dar oamenii nu încetează a se afla în treabă. Cu banii cheltuiți pe aceste conferințe ar putea hrăni mulți nemîncați” (Acterian, 2008: 81). Și totuși, datorită audierii unor conferințe va ajunge la credință, „prin caznă asceristă spre mîntuire”, după cum își intitulează un capitol din *Cum am devenit creștin*.

Paul Sterian, Nichifor Crainic, Nae Ionescu, Gala Galaction ș.a.) și pe fondul unei predispoziții nedescoperite: „eram într-un fel deja creștin, un fel de creștin liber-cugetător”. Avem de-a face cu un creștin „făcut”, nu născut, care alege din doctrina cristică ceea ce convine spiritului său greu de încorsetat în reguli sau dogme: în primul rînd, dragostea de semeni (și, într-adevăr, nu răzbate nici o umoare din sutele de pagini de jurnal, dovedind o rară disponibilitate și deschidere umană)⁹, apoi smerenia, rugăciunea și răbdarea¹⁰. Rînduri memorabile se referă la necesitatea suferinței și a singurătății, probate de atitudinea demnă avută de-a lungul întregii existențe în ciuda experiențelor dificile prin care a fost nevoit să treacă. În privința vieții de apoi și a mîntuirii aproape că e sceptic – pentru diarist împărăția lui Dumnezeu se află pe pămînt, printre semeni, încît se dovedește și un veritabil moralist, din familia lui Oscar Steinhardt, așa cum i-a fost efigiat chipul în jurnalul fiului. Plăcerea speculației și a silogismului jucăuș, eliberînd religia de gravitate intolerantă, se poate vedea din fragmente precum următorul: „Ce nu înțeleg - și n-am înțeles nici în alte dăți – e cînd se spune, vorbindu-se despre dragoste, că omul trebuie să-și urască trupul. Cred – ca să fiu în litera și miezul învățăturii evanghelice – că așa cum nu trebuie să urăști dușmanul, nici trupul, presupus dușman, nu trebuie urît, ci tratat cu bunătate” (Acterian, 1994: 26). Refuzînd ideile primite de-a gata (inclusiv cele despre credință), chiar dacă citește cu patimă destule mărturii, caută întotdeauna răspunsuri proprii: „Unii înțelepți ne învață: *Vă doresc să nu mai doriți nimic*. Oare înțelepții aceștia nu doresc nimic? Doresc și ei să nu dorească” (Acterian, 1994: 128). Astfel că, nu de puține ori, discursul său religios surprinde fericit prin accente personale, chair de revoltă.

Pot fi identificate două tipuri de religiozitate în acest jurnal de senectute (în care, de la primele pagini, mărturisește răsturnat heideggerian despre „credința creștină, care mă locuiește”), prefigurate și în paginile altor vîrste: în primul rînd împăcarea, ce ia uneori și nuanțele mai întunecate ale resemnării (opusă speranței, cum se observă și din corespondența cu Emil Cioran), și care elimină treptat pseudofilosofia din tinerețe, marcată de viduri. Al doilea tip de religiozitate este mirarea, variantă profană a extaziei, căreia Arșavir îi dedică un întreg volum – *Despre mirare* – însoțit de o antologie de citate pe această temă, de la filosofi și scriitori la vorbe de duh din inventarul lexical popular¹¹. Se întîlnește în această poetică a mirării cu prietenul său din tinerețe, Eugen Ionescu, unul dintre cele mai citate și mai comentate fragmente fiind că „esența credinței nu e decît stuporea admirativă”. Despre autorul *Cîntăreței chele* va scrie că își exorcizează în literatură „anxietățile, angoasele, frica de moarte ce-l terorizau și l-au terorizat și la vîrsta senectuții, negăsind leac ororilor lumii, privind

⁹ Lui Eugen Ionescu propovăduind apocaliptic că „Nu trebuie să te agăți de nimic”, îi va replica prietenește „Ba da. De iubire” (Acterian, 1994: 116).

¹⁰ În prefața la ultima ediție a jurnalului, Bedros Horasangian prezintă foarte sugestiv religiozitatea prietenului său: „a fost și a rămas atașat unui puternic Dumnezeu de uz personal, fără spectaculoase gesturi exterioare” (Acterian, 2008: 12).

¹¹ Florin Faifer considera această atitudine definitivă pentru spiritul mai vîrstnicului său prieten: „Nimic mai la locul lui, în monoloagele filosoficești din filele de jurnal ale lui Arșavir Acterian, decît semnul mirării” (Acterian, 2008: 18).

însă tot zbuciumul omenesc cu ochi de mirare”. Efectul acestei atitudini este un anumit tip de înțelepciune și armonizare cu datele existenței: „Rod al unei experiențe limită, mirarea e și izvor al cunoașterii din care sorb copiii spre a se descurca în lume, punînd întruna întrebări și așteptînd răspunsuri pe care uneori nu le obțin” (Cioran, *Eliade, Ionesco*: 88). Va considera că „simțul minunii” trebuie adăugat simțurilor consacrate, comentînd înrudirea etimologică a lui *mirare* cu *miracol* și subscriind la aserțiunea lui Rudolf Otto, conform căreia „miracolul e copilul preferat al credinței” (sau, pe aceeași coordonată, că „misticismul este, în esența sa și înainte de orice, o teologie a lui *mirum*, a lui *cu totul altceva*”). Mirarea nu are conotații tragice, menținînd ființa umană într-o stare de echilibru între profan și sacru, între văzut și nevăzut, făcînd-o să-și conștientizeze nimicnicia în comparație cu marea lucrare divină: „De la o vreme – din ce în ce mai insistent – am o senzație accentuată a irealității lucrurilor, oamenilor, a vieții mele în mijlocul lucrurilor și oamenilor. Întocmai ca pe vremea tinereții mele. Merg pe stradă și mă mir întruna de ceea ce văd, de faptul că exist, că mai exist, că tot ce-mi apare în fața ochilor e totodată realitate și irealitate. Exact ce-mi scriau și E.C. și E. I.” (Acterian, 1994: 13). Prima propoziție din 22 decembrie 1989, sub năvala răsturnărilor istorice, este consemnată în același spirit: „Astăzi m-am trezit față-n față cu un miracol. Nu-mi vine să cred. Monstruosul nostru dictator și-a luat tălpășița” (Acterian, 1994: 216).

Un atribut indispensabil al omului religios, modestia, variantă socială a smereniei, se regăsește în destule contexte ca o condiție a păcii cu lumea sau ca expresie a depășirii egoismului exacerbă și dăunător¹². Ascuns cu multă discreție și decență în spatele frazelor despre ceilalți și despre lume, cu autoironie se declară, la un moment dat, specialist în lapalisdă: „Dar ce îndrug eu aici se știe de la Adam-babadam. Înfiorătoare banalități! Mă aflu și eu în treabă, că prea sînt hodorog ca să mă ocup de treburi serioase” (Acterian, 1994: 17) sau „un cititor de rînd”, deși are lecturi diverse și bine asimilate ori chiar opinii critice întemeiate, de pildă, despre *Modalitatea estetică a teatrului* a lui Camil Petrescu va nota categoric: „E un fel de *imbroglio* teatralistic (critică teatrală destul de confuză) și teorie de teatru cu multe locuri comune, ca să nu zic banalități în materie” (Acterian, 1994: 121). Despre ceea ce scrie, în comparație cu alții pe care îi admiră, emite opinii minimalizatoare, considerîndu-se un diletant care comite „găinațuri”. Altundeva glosează despre oamenii mari ai umanității și „miriadele de anonimi”, considerînd că, de pildă, cei ce au trudit la fărîrea piramidelor fără să le fie pomenit numele în vreun fel în istoria umanității sînt la fel de merituoși sau chiar mai mult față de „cei care au muncit și au ars în vanitate, ambiție și orgoliu spre a-și eterniza numele” (Acterian, 1994: 21). „Desăvîrșirea” i se pare un mit cultural la care nu subscrie, intuind zădărnicia din spatele oricărei întreprinderi umane și crezînd, ca un veritabil creștin, că nu se poate atinge decît în viața veșnică.

Pe linia bine cunoscută „Cred, Doamne, ajută necredinței mele!”, se ivesc uneori autorechizitorii dramatice, mai ales cînd încercările sînt grele: „Unde ți-e credința,

¹² Numindu-l „un om iubit de Dumnezeu”, Dan C. Mihăilescu subliniază această aproape permanentă ieșire din sine a autorului nostru: „Arșavir Acterian lasă impresia că a trăit întotdeauna prin și pentru ceilalți” (Mihăilescu, 2004: 34).

amice, în asemenea momente? Unde e credința care să combată atari stări și să le nimicească? Unde e credința cu care te împăunezi și care ar trebui să fie un punct de sprijin absolut?” (Acterian, 1994: 72). Teama de a nu fi la înălțimea comandamentelor creștine își face și ea simțită prezența, diaristul întrebându-se, nu o singură dată, dacă nu cumva mimează credința. Atunci când moartea unor apropiați ori gândul propriei stingeri îl ispitesc cu angoase, își reproșează că nu a atins înțelepciunea creștină până la capăt, dar momentele de pace nu întârzie să apară și să confirme că se află pe drumul drept: „E cazul să spun că datorită credinței creștine moartea nu mă mai îngrozește”.

Nu putea lipsi, așadar, crezul personal, menit să completeze rugăciunea inimii, repetată în paginile jurnalului: „Optez pentru credința în care adesea mă clatin [...] și mai ales pentru dragoste fără limită, anulând în mine ura cu desăvârșire [...]. Optez pentru Christos, care în ochii mei a fost dragoste” (Acterian, 1994: 143). Pe Cioran, certatul cu Dumnezeu, îl consideră un credincios inconștient de credința lui, iar cu ideea la modă în epoca modernă despre desacralizarea lumii polemizează sublim: „Să-ți fie frică de desacralizarea lumii – cum le este frică la nenumărați credincioși, iubitori de lucruri sacre – înseamnă să nu crezi în existența esențială a sacralului” (Acterian, 1994: 87).

Prin urmare, creștinismul și cultura sînt două lecții esențiale despre moarte pe care Arșavir Acterian le-a asimilat într-un mod fericit, încît nu surprinde o afirmație din 1987 care-i dovedește pregătirea spirituală și seninătatea aproape desăvârșită în fața *marii treceri* : „Pe zi ce trece devin mai puțin legat de lucrurile dimprejur, mai liber, mai detașat. Sînt gata de a pleca în marea călătorie” (Acterian, 1994: 167).

Bibliografie

- Acterian, Arșavir, 2008, *Jurnal*, Editura Humanitas, București
- Acterian, Arșavir, 2003, *Cioran, Eliade, Ionesco*, Editura Eikon, Cluj-Napoca
- Acterian, Arșavir, 1996, *Despre mirare*, Editura Ararat, București
- Acterian, Arșavir, 1996, *Portrete și trei amintiri de pușcăriaș*, Editura Ararat, București
- Acterian, Arșavir, 1994, *Cum am devenit creștin*, Editura Harisma, București
- Acterian, Arșavir, 1994, *Jurnal în căutarea lui Dumnezeu*, Institutul European, Iași
- Acterian, Arșavir, 1992, *Privilegiați și năpăstuiți*, Institutul European, Iași
- Faifer, Florin, 2006, *Arșavir Acterian – o cuceritoare modestie*, în *Convorbiri literare*, septembrie, nr. 9; 2006, *Un tânăr ... octogenar*, în *Convorbiri literare*, noiembrie, nr. 11; 2007, *Arșavir – ultimul anotimp*, în *Convorbiri literare*, august, nr. 8
- Mihăilescu, Dan C., 2004, *Continuare la Cartea ratărilor și Îmblinzirea memoriei în Literatura română în postceaușism*, vol. I, Editura Polirom, Iași, p. 27-40